

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آشنایی با رشته تفسیر و علوم قرآن

تعریف تفسیر و علوم قرآن

قرآن کتاب هدایت بشر در تمام عصرها و برای همه نسل‌هاست. همه فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی درباره قرآن، در دو بخش اساسی ذیل عناوین «تفسیر» و «علوم قرآن» صورت می‌گیرد. تفسیر دانشی است که به روشن ساختن معنای واژگان و عبارات قرآن، کشف مراد خداوند و پرده برداشتن از اهداف و مقاصد خداوند از آیات قرآن می‌پردازد و علوم قرآن دانشی است که به شناخت و بررسی مبادی، مبانی، قواعد و روش فهم قرآن از منظر درون دینی و برون دینی و علوم مورد نیاز مفسر می‌پردازد.

یکی از اهداف مهم تشکیل مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) که از دغدغه‌های اصلی رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز به شمار می‌رود، تبیین دیدگاه‌های اسلامی در زمینه‌های مختلف علوم انسانی است. وصول به چنین هدفی جز با شناختی عمیق از قرآن کریم، به عنوان اصیل‌ترین منبع معارف اسلامی میسر نیست.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) با توجه به نقش زیربنایی و بنیادین این رشته در بازتولید علوم انسانی اقدام به تأسیس این رشته در مؤسسه متناسب با هدف خود نمود. هدف کلان از تشکیل این رشته در مؤسسه از یک سو تربیت مدرسان و محققان کارآمد به منظور استخراج، تنظیم، تعمیق، تبیین، نظریه پردازی و ارایه روزآمد معارف و علوم قرآن و دفاع معقول و مستند از آموزه‌های آن است و از سوی دیگر پشتیبانی و تغذیه علمی سایر گروه‌های علوم انسانی مؤسسه بر پایه آموزه‌های اصیل برگرفته از قرآن می‌باشد.

فعالیت‌های آموزشی

گروه تفسیر و علوم قرآن مؤسسه تاکنون موفق به برگزاری ۱۶ دوره کارشناسی «معارف اسلامی و علوم قرآن» و ۱۴ دوره کارشناسی ارشد «تفسیر و علوم قرآن» و ۵ دوره دکتری «تفسیر و علوم قرآن» گردیده است. در حال حاضر ۴۲ نفر در مقطع کارشناسی و ۲۴ نفر در مقطع کارشناسی ارشد مشغول به تحصیل‌اند و ۱۵ نفر در مقطع دکتری مشغول به تحصیل یا در مرحله تدوین رساله‌های دکتری خود هستند. بیش از ۱۱۰ پایان‌نامه در موضوعات مختلف مرتبط با این رشته نیز حاصل تلاش و تحقیق دانش پژوهان این رشته است. همچنین تاکنون بیش از ۳۰۰ مقاله علمی از سوی اعضای هیئت علمی و محققان این رشته در ویژه‌نامه‌های قرآنی مجله علمی-ترویجی «معرفت» و مجله علمی-پژوهشی گروه به نام «قرآن‌شناخت» چاپ و منتشر شده است. آثار علمی متعدد دیگری اعم از کتاب و مقاله نیز از سوی دانش‌آموختگان این رشته چاپ و منتشر شده است.

اهداف دوره‌های تحصیلی

علاوه بر هدف کلان گروه، هر یک از مقاطع تحصیلی اهداف خاصی را در نظر دارد که این اهداف با گذراندن واحدهای درسی ویژه‌ای محقق می‌شود. اهداف و اهم سرفصل‌های هر دوره به تفکیک به شرح ذیل است:

اهداف دوره کارشناسی

۱. آشنایی با کلیات، مبانی و مسائل اصلی دانش تفسیر و علوم قرآن
۲. آشنایی با دیدگاه‌های صاحب نظران دانش تفسیر و علوم قرآن
۳. آشنایی با منابع اصلی و مهم مربوط به مباحث رشته تفسیر و علوم قرآن
۴. توانایی بر بیان و تحلیل مباحث و مسائل رشته تفسیر و علوم قرآن در حد کلیات و اصول
۵. آشنایی کلی با نسبت اندیشه و دیدگاه‌های اسلامی متخذ از قرآن با کلیات و دیدگاه‌های مطرح در علوم انسانی
۶. بستر سازی برای تربیت نیروی های متخصص در سطوح متوسط و عالی در گرایش‌های تعریف شده در مقاطع بالاتر

دروس عمومی:

دانش پژوهان این رشته مانند سایر رشته‌ها در مقطع کارشناسی، ۱۰۱ واحد دروس پایه و مشترک و پیش نیاز را می‌گذارند که شاکله اصلی آن را دروس معارف قرآن و آموزش فلسفه تشکیل می‌دهد؛ البته در کنار این دروس برخی دروس عمومی دیگر مانند اخلاق، کلام، ریاضیات، زبان انگلیسی و عربی نیز تدریس می‌شود.

دروس معارف قرآن شامل یک دوره تفسیر موضوعی قرآن شامل خداشناسی، جهان‌شناسی، انسان‌شناسی، راه‌شناسی، راهنماشناسی، قرآن‌شناسی، اخلاق، حقوق و سیاست، جهاد، جامعه و تاریخ در قرآن است که پایه آن درس گفتارهای آیت‌الله مصباح یزدی مدظله‌العالی است؛ گروه تفسیر و علوم قرآن این درس گفتارها را در قالب یک طرح پژوهشی کلان در قالب متون درسی مشترک کلیه رشته‌ها سامان داده است؛ افزون بر این که استادان این دروس را عمدتاً از میان دانش‌آموختگان این رشته تعیین و تامین می‌کند.

دروس اختصاصی:

دانش‌پژوهان این رشته افزون بر دروس عمومی، دروس تخصصی رشته را در قالب ۴۸ واحد می‌گذرانند که محتوای عنوان و تعداد واحدهای آن به شرح ذیل است:

ردیف	عنوان درس	واحد	ردیف	عنوان درس	واحد
۱	علوم قرآنی ۱ (کلیات)	۲	۱۳	حدیث شناسی	۲
۲	علوم قرآنی ۲ (وحی و نزول)	۲	۱۴	تاریخ حدیث و مکاتب و حوزه های حدیثی	۲
۲	علوم قرآنی ۳ (اعجاز)	۲	۱۵	تاریخ تفسیر قرآن	۲
۴	تاریخ قرآن ۱	۲	۱۶	تفسیر قرآن ۱-۱ (صافی)	۲
۵	تاریخ قرآن ۲	۲	۱۷	تفسیر قرآن ۱-۲ (کشاف)	۲
۶	مبانی تفسیر قرآن	۲	۱۸	تفسیر قرآن ۱-۳ (المیزان)	۲
۷	روش شناسی تفسیر قرآن	۲	۱۹	تفسیر قرآن ۱-۲ (روح المعانی)	۲
۸	تفسیر عملی	۲	۲۰	تفسیر قرآن ۲-۲ (مجمع البیان)	۲
۹	مفردات قرآن	۲	۲۱	تفسیر قرآن ۲-۳ (المیزان و فخر رازی)	۲
۱۰	کاربرد ادبیات در تفسیر	۲	۲۲	متن خوانی عربی جدید	۲
۱۱	کاربرد علوم بلاغی در تفسیر	۲	۲۳	زبان تخصصی ۱ (انگلیسی)	۲
۱۲	کاربرد تاریخ عصر نزول در تفسیر قرآن	۲	۲۴	زبان تخصصی ۲ (انگلیسی)	۲

اهداف دوره کارشناسی ارشد

۱. آشنایی عمیق‌تر و جزئی‌تر با مسائل و مباحث محوری دانش علوم قرآن و تفسیر در یکی از سه محور ذیل شامل: الف. علوم قرآن (به معنای اخص) ب. مبانی و روش‌های تفسیری، ج. تفسیر و معارف قرآن؛
۲. آشنایی دقیق با دیدگاه‌ها و نظریات مطرح در هر یک از گرایش‌های مرتبط با رویکرد انتقادی؛
۳. توانایی طرح و تحلیل دیدگاه‌های مطرح در هر یک از زمینه‌های علوم انسانی در پرتو اندیشه‌های قرآنی؛
۴. توانایی مقایسه و ارزیابی اجمالی دیدگاه‌های اساسی مطرح در گرایش مرتبط؛
۵. توانایی بر تحقیق و تدریس مباحث رشته در حد کارشناس متوسط در یکی از گرایش‌های مرتبط؛
۶. بسترسازی لازم برای تربیت نیروی متخصص در سطح عالی در گرایش‌های تعریف شده مقطع بالاتر.

گرایش‌های ارائه شده در دوره‌های اخیر کارشناسی ارشد و دکتری

گروه تفسیر و علوم قرآن تاکنون موفق به برگزاری دوره‌های متعددی شده است که در سه دوره اخیر، گرایش معارف انسان‌شناختی قرآن در مقطع آموزشی ارشد و دکتری برگزار شده است.

دروس اختصاصی مقطع ارشد با گرایش معارف انسان‌شناختی قرآن:

دانش‌پژوهان این گرایش در مقطع ارشد، افزون بر ۴۲ واحد به عنوان دروس پیش‌نیاز و مشترک، ۴۶ واحد دروس اختصاصی این دوره را می‌گذرانند که عناوین و تعداد واحد هر کدام به شرح زیر می‌باشد:

ردیف	عنوان درس	واحد	ردیف	عنوان درس	واحد
۱	کارگاه مهارت‌های تحقیق (مقاله نویسی) ۱	۲	۱۳	تفسیر موضوعی (۴)؛ جایگاه انسان در نظام آفرینش	۲
۲	کارگاه مهارت‌های تحقیق (مقاله نویسی) ۲	۲	۱۴	تفسیر موضوعی (۵)؛ طبیعت و سرشت انسان	۲
۳	مبانی تفسیر (۱)	۲	۱۵	تفسیر موضوعی (۶)؛ مبادی اختیار	۲
۴	مبانی تفسیر (۲)	۲	۱۶	تفسیر موضوعی (۷)؛ کمال نهایی انسان	۲
۵	نظریه‌های تفسیر قرآن	۲	۱۷	معارف روان‌شناختی قرآن	۲
۶	روش تفسیر قرآن	۲	۱۸	کلیات دانش انسان‌شناسی	۲
۷	معناشناسی واژه‌های قرآنی	۲	۱۹	آشنایی با علم روان‌شناسی	۲
۸	مبانی تفسیر موضوعی	۲	۲۰	زبان تخصصی ۱	۲
۹	روش تفسیر موضوعی	۲	۲۱	زبان تخصصی ۲	۲
۱۰	تفسیر موضوعی (۱)؛ آفرینش انسان	۲	۲۲	کارگاه مهارت‌های تحقیق (پایان نامه نویسی) ۱	۳
۱۱	تفسیر موضوعی (۲)؛ ابعاد وجودی انسان	۲	۲۳	کارگاه مهارت‌های تحقیق (پایان نامه نویسی) ۲	۱
۱۲	تفسیر موضوعی (۳)؛ نیازهای انسان	۲	۲۴	پایان نامه	۴

اهداف دوره دکتری

هدف از برگزاری دوره آموزشی و پژوهشی دکتری تربیت صاحب نظر و متخصص در هر یک از گرایش‌های تعریف شده برای مقطع دکتری است به گونه‌ای که دانش آموختگان این مقطع از توانایی‌های ذیل برخوردار شوند:

۱. درک عمیق و تحیل و تبیین عالمانه مبانی و دیدگاه‌های اساسی در گرایش مربوطه و توانایی ارائه آن‌ها به صورت مستدل و منطقی؛
۲. استنباط روشمند مبانی و مسائل رشته و نظریه پردازی در گرایش تحصیلی مرتبط؛
۳. نقد عالمانه و محققانه دیدگاه‌ها و نظریه‌های دیگر در حوزه مبانی و مسائل گرایش مرتبط؛
۴. تحقیق و تدریس مباحث مختلف رشته در سطح متوسط و عالی در گرایش مرتبط؛

دروس اختصاصی مقطع دکتری با گرایش معارف انسان‌شناختی قرآن:

مقطع دکتری تخصصی دارای دو مرحله آموزشی و پژوهشی است. مرحله آموزشی که پس از قبولی دانش‌پژوه در آزمون ورودی آغاز می‌شود و مشتمل بر ۲۶ واحد از دروس تخصصی این رشته است. مرحله پژوهشی با شروع تدوین پایان نامه آغاز و با دفاع از آن پایان می‌پذیرد و در قالب ۱۸ واحد درسی تحت نظر اساتید راهنما و مشاور برگزار می‌شود. عناوین و واحدهای دروس مقطع دکتری رشته تفسیر و علوم قرآن با گرایش معارف انسان‌شناختی قرآن به شرح زیر است:

ردیف	عنوان درس	واحد
۱	زبان تخصصی ۱	۲
۲	زبان تخصصی ۲/۱	۲
۳	زبان تخصصی ۲/۲	۲
۴	زبان تخصصی ۳	۲
۵	تفسیر موضوعی ۱: آفرینش انسان	۲
۶	تفسیر موضوعی ۲: جایگاه انسان در نظام آفرینش	۲
۷	تفسیر موضوعی ۳: ابعاد وجودی انسان (و نیازهای او)	۲
۸	تفسیر موضوعی ۴: طبیعت و سرشت انسان	۲
۹	تفسیر موضوعی ۵: اختیار و آزادی انسان (و مسئولیت او)	۲
۱۰	تفسیر موضوعی ۶: مبادی اختیار انسان (۱): شناخت و قدرت	۲
۱۱	تفسیر موضوعی ۷: مبادی اختیار انسان (۲): گرایش‌ها (امیال)	۲
۱۲	تفسیر موضوعی ۸: کمال نهایی انسان	۲
۱۳	تفسیر موضوعی ۹: رابطه دنیا و آخرت	۲
۱۴	-	۱۸